

Сидор Г.В.,
викладач кафедри фінансів та банківської справи,
Чортківського інституту підприємництва і бізнесу,
Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА У РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА

Постановка проблеми. Однією з найбільш поширених та перспективних форм господарювання на селі є фермерські господарства, котрі за роки ринкових перетворень стали невід'ємною складовою частиною аграрного сектора економіки та національного господарства в цілому. В Україні на початку 80-х років минулого століття почало розвиватися фермерство як сімейно-приватна форма господарювання на селі, за винятком особистих селянських господарств. За двадцятирічний період ринкових перетворень фермерські господарства стали невід'ємною складовою аграрної економіки. В аграрному бізнесі України вони знайшли та посіли своє місце. Проте, їхній подальший ефективний розвиток вимагає та потребує зваженої та серйозної підтримки з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання діяльності фермерських господарств в аграрному секторі економіки приділяли увагу такі вчені як М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.М. Онищенко, О.М. Шпичак, В.Я. Месель-Веселяк та інші. Разом із тим, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених даній проблемі, питання державної політики щодо їх підтримки на нинішній час залишаються вкрай неврегульованими й містять широке поле для дослідження та потребують подальшого вирішення.

Постановка завдання. Вирішення основних проблем у забезпеченні фермерських господарств фінансовою підтримкою, спрямованою на їх розвиток, є головним завданням державної аграрної політики. Оскільки в агропромисловому комплексі України склалася така ситуація, де основними виробниками сільськогосподарської продукції є малі форми господарювання, тому особливо актуальним питанням є державна підтримка розвитку фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правові, економічні та соціальні засади створення й діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України визначає Закон України "Про фермерське господарство" від 19.06.2003 року № 973-IV. Професор В.П. Горьовий під фермерським господарством бачить "форму підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою одержання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства" [3, с. 11].

Значення фермерських господарств в українському аграрному секторі за останнє десятиріччя відчутно зросло. Незважаючи на існування серйозних проблем, вони поки що є важливими товаровиробниками сільськогосподарської продукції в Україні. У 1990 році частка сільськогосподарських угідь, які використовувалися приватними сімейними фермерами, становила лише 6%, нині вона зросла до 10,2% [9, с. 100]. Отже, з погляду ефективності та якості фермерські господарства є перспективними виробниками сільськогосподарської продукції, водночас вони потребують державної підтримки для уникнення кризи у тваринництві та рослинництві.

Сільськогосподарське виробництво у країнах із ринковою економікою переважно здійснюється великими сільськогосподарськими підприємствами та малими господарствами. В багатьох країнах світу дана закономірність спостерігається упродовж тривалого періоду, і можна стверджувати, що в Україні за роки незалежності вона теж реалізується. О.В. Чаянов ще у 1918 році з цього приводу писав "...очікування вчених щодо розповсюдження перемоги великого капіталістичного господарства у промисловості над дрібним кустарним господарством і на сільське господарство не справдилися" [8].

Про перспективність розвитку фермерських господарств в Україні та в Тернопільській області свідчить невпинне зростання їх кількості (табл.1).

Як показують дані таблиці 1, найбільшу частку в структурі господарюючих суб'єктів на селі займають фермерські господарства, що становить 73,8% від загальної кількості суб'єктів господарювання в Україні та 55,7% – в Тернопільській області.

Державна підтримка фермерських господарств реалізується Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1102 "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам".

Через Український державний фонд підтримки фермерських господарств і його регіональні відділення в межах коштів, передбачених у державному бюджеті на відповідні цілі надається

фінансова підтримка новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, іншим фермерським господарствам.

Таблиця 1

Кількість діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в Україні та в Тернопільській області в 2011 р.

Організаційно-правові форми господарювання	Україна		Тернопільська область	
	усього	відсотків до загальної кількості	усього	відсотків до загальної кількості
Усього підприємств	56493	100,0	1082	100,0
господарські товариства	7769	13,8	185	17,1
приватні підприємства	4243	7,5	225	20,8
виробничі кооперативи	952	1,7	3	0,3
фермерські господарства	41726	73,8	603	55,7
державні підприємства	322	0,6	4	0,4
підприємства інших форм господарювання	1481	2,6	62	5,7

*Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік, Статистичний щорічник Тернопільської області за 2011 рік

Міністерство аграрної політики та продовольства є головним розпорядником бюджетних коштів, а розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня є регіональні відділення фонду.

Державна підтримка фермерських господарств представлена у табл. 2.

Таблиця 2

Державна підтримка фермерських господарств у 2009 – 2010 рр., тис. грн.

Показник	Рік	
	2009	2010
Одержано коштів за рахунок бюджетних дотацій	469,5	111,3
У тому числі:		
для підтримки виробництва продукції рослинництва	265,4	46,4
для розвитку тваринництва	78,2	17,9
за іншими видами державної підтримки	125,9	47,0

*Джерело: Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2010 рік

Фінансування аграрного сектору у 2010 р. різко скоротилося у зв'язку з нестачею бюджетних коштів та прийняття зобов'язань про скорочення бюджетної підтримки АПК в рамках СОТ.

В таблиці 3 наведено обсяги фінансування Укрдержфонду в розрізі бюджетних програм.

Таблиця 3

Розподіл бюджетних коштів за бюджетними програмами підтримки фермерських господарств України, млн. грн.

Бюджетні програми	Рік		
	2009	2010	2011
2801230 "Фінансова підтримка фермерських господарств" на безповоротній основі	59436,0	19149,0	-
2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" на поворотній основі	93865,7	8082,9	15000,0
2801530 "Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду" на поворотній основі	-	68660,0	-
2801390 "Надання кредитів фермерським господарствам за рахунок коштів Стабілізаційного фонду"	-	-	40000,0
Разом	153301,7	98082,9	55000,0

Джерело: дані Укрдержфонду

Дані таблиці 3. підтверджують, що значно скорочується фінансова підтримка фермерів. Так, у 2011 році порівняно з 2009 роком в 3 рази зменшився обсяг наданої державної фінансової підтримки фермерських господарств. В 2010 році фермерським господарствам виділено всього 19149,0 млн. грн. за програмою КПКВ 2801230 "Фінансова підтримка фермерських господарств" на безповоротній основі, що в три рази менше ніж у 2008 році. У 2010 році взагалі припинено фінансування за даною

програмою підтримки розвитку фермерських господарств. За програмою 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" на поворотній основі спостерігається значне скорочення фінансування, у 2010 році, порівняно з 2009 роком, було виділено коштів у 11 разів менше.

Особливо дієвою підтримка фермерських господарств була на початковому етапі їх створення, а протягом останніх трьох років спостерігається різке скорочення коштів з бюджету на підтримку розвитку фермерських господарств.

На Тернопільщині розвиток фермерського сектора бере свій початок з кінця 80-х років. На той період не було ні законодавчої, ні юридичної бази для їх створення та функціонування. Спочатку такі господарства створювалися за рішенням місцевої влади на розсуд керівників сільгосппідприємств, де керівниками-фермерами найчастіше ставали спеціалісти господарства та родичі цих керівників. Даний процес тривав до тих пір, поки в січні 1992 року було прийнято Закон України "Про селянське (фермерське) господарство".

Фермерські господарства Тернопільської області користуються фінансовою підтримкою, яка надається на безповоротній основі (новоствореним фермерським господарствам, фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, протягом одного бюджетного року не більш як за двома видами витрат) та поворотній основі (надається у розмірі, що не перевищує 250 тис. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів) (табл. 4).

Таблиця 4

Державна підтримка фермерських господарств у Тернопільській області, тис. грн.

Рік	Вид підтримки			
	Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі, тис. грн.		Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на безповоротній основі, тис. грн.	
	Кількість	Сума	Кількість	Сума
2007	29	550	30	1136
2008	45	2178,5	38	2158,3
2009	30	1775,9	12	574,5
2010	16	1199,1	-	-
2011	5	607,1	-	-

*Джерело: дані департаменту агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

Відповідальним виконавцем бюджетних програм з надання фінансової підтримки є Тернопільське відділення українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

В 2007 році державною підтримкою фермерських господарств на поворотній основі скористалося 29 господарств, які залучили 550 тис. грн., а в 2011 році 5 фермерських господарств, які залучили кошти на суму – 607,1 тис. грн.

З даних табл. 4. випливає, що у 2008 році обсяг фінансової підтримки зріс порівняно з 2007 роком у 4 рази.

З 2010 року обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на безповоротній основі припинився, у зв'язку з тим, що Міністерство аграрної політики та продовольства та Міністерство фінансів під час складання проекту Державного бюджету України не передбачили кошти для підтримки фермерських господарств.

Неоднаковий рівень в різних регіонах має фінансова допомога на поворотній основі фермерським господарствам (табл. 5). Розподіл бюджетних коштів у розрізі регіонів для надання фінансової підтримки фермерським господарствам здійснює Міністерство аграрної політики та продовольства за пропозицією Фонду та за погодженням з Мінфіном.

Таблиця 5

Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті на 2012 р. на фінансову підтримку фермерських господарств на поворотній основі

№ з/п	Відділення	Середній обсяг виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами, млн. грн.	Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі, тис. грн.
1	2	3	4
1	АР Крим	132,2	693,7
2	Вінницьке	332,7	1745,7
3	Волинське	86,6	454,4
4	Дніпропетровське	503,9	2644,0

продовження табл. 5

1	2	3	4
5	Донецьке	197,6	1036,8
6	Житомирське	84,8	444,9
7	Закарпатське	40,2	210,9
8	Запорізьке	323,6	1697,9
9	Івано-Франківське	37,2	195,2
10	Київське	214,9	1127,6
11	Кіровоградське	449,8	2360,1
12	Луганське	219,8	1153,3
13	Львівське	325,8	1709,5
14	Миколаївське	331,0	1736,7
15	Одеське	382,9	2009,1
16	Полтавське	264,0	1385,2
17	Рівненське	73,4	385,1
18	Сумське	117,4	616,0
19	Тернопільське	115,7	607,1
20	Харківське	229,7	1205,2
21	Херсонське	303,7	1593,5
22	Хмельницьке	197,7	1037,3
23	Черкаське	205,9	1080,3
24	Чернівецьке	47,8	250,8
25	Чернігівське	118,1	619,7
	Всього	5336,4	28000,0

*Джерело: Тернопільське відділення українського державного фонду підтримки фермерських господарств

Сума коштів, передбачених у державному бюджеті на 2011 рік на фінансову підтримку фермерських господарств в регіонах України на поворотній основі становила 28000,0 тис. грн.

Висновки з проведеного дослідження. Незважаючи на певні виробничі здобутки в аграрному секторі економіки, сучасні бюджетні програми не позбавлені окремих прорахунків, недоліків та упущень. Це негативно позначається на показниках виконання програм, призводячи до зниження очікуваного економічного ефекту від їх запровадження, розпорошеності державних коштів. Запорукою ефективності державної підтримки фермерських господарств України для забезпечення їх належного розвитку є здійснення дієвої аграрної політики та її дотримання органами державної влади. Вирішальним фактором подальшого розвитку фермерства на селі є підвищення ролі держави в забезпеченні розвитку кооперації на селі.

Бібліографічний список

1. Закон України "Про фермерське господарство" від 19.06.2003, № 973 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030973.html
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1102 "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroperspectiva.com/ru/zakon/155>
3. Горьовий В.П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В.П. Горьовий, Л.В. Прудивус // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 10-17.
4. Копитко В.І. Особливості розвитку фермерських господарств у західному регіоні України / В.І. Копитко // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С.49-54.
5. Ласінський О.А. Формування селянських (фермерських) господарств і управління їх діяльністю / О.А. Ласінський // Економіка АПК. – 1996. – № 2. – С. 39-44.
6. Липчук В.В. Селянські (фермерські) господарства: оцінка і проблеми становлення та розвитку. – Львів: Вільна Україна, 1997. – 156 с.
7. Малік М.Й. До питання фінансового забезпечення підприємницької діяльності на селі / М.Й. Малік // Проблеми фінансової підтримки малих та середніх підприємств на селі. – К.: ННЦ ІАЕ. – 2004. – С. 11-16.
8. Прокопенко К.О. Малі аграрні підприємства в аграрному секторі України / К.О. Прокопенко // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 99-104.

Анотація

У статті обґрунтовано, що розвиток фермерських господарств не можливий без проведення сприятливої й збалансованої політики держави за рахунок коштів державного бюджету. Визначено основні тенденції та особливості у забезпеченні фермерських господарств підтримкою з боку держави. Проаналізовано державну підтримку фермерських господарств України та Тернопільської області та наведено обсяги розподілу бюджетних коштів за бюджетними програмами підтримки фермерських господарств України. Представлено розподіл бюджетних коштів у розрізі регіонів для надання фінансової підтримки фермерським господарствам.

Ключові слова: фермерське господарство, бюджетна підтримка, державний фонд підтримки фермерських господарств.

Аннотация

В статье обосновано, что развитие фермерских хозяйств не возможно без проведения благоприятной и сбалансированной политики государства за счет средств государственного бюджета. Определенно основные тенденции и особенности в обеспечении фермерских хозяйств поддержкой со стороны государства. Проанализирована государственная поддержка фермерских хозяйств Украины и Тернопольской области и приведены объемы распределения бюджетных средств за бюджетными программами поддержки фермерских хозяйств Украины. Представлено распределение бюджетных средств в разрезе регионов для предоставления финансовой поддержки фермерским хозяйствам.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, бюджетная поддержка, государственный фонд поддержки фермерских хозяйств.

Annotation

The article substantiated that development of farmer economies is not possible without the leadthrough of favourable and balanced policy of the state due to facilities of the state budget. Certainly basic tendencies and features are in providing of farmer economies support from the side of the state. State support of farmer economies of Ukraine and Ternopilskoy area is presented and the volumes of distributing of budgetary facilities are resulted after the budgetary programs of support of farmer economies of Ukraine. Distributing of budgetary facilities is presented in the cut of regions for the grant of sponsorship farmer economies.

Key words: farmer economy, budgetary support, state backing of farmer economies fund.

УДК 338.27:336.74

Бриль О.О.,
асистент кафедри економічної теорії,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ІНСТИТУТУ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Перехід до стратегії економічного зростання України обумовлений, поряд з іншими факторами, станом грошово-кредитної політики країни та якістю монетарних процесів, які суттєво впливають на реальний сектор економіки. Це пояснюється тим, що стійкість фінансово-банківського сектора національної економіки багато в чому залежить від управлінських заходів, рішень і дій держави в області грошово-кредитної політики на різних фазах економічного циклу. Саме розвиток сучасної фінансово-економічної кризи доводить важливість адекватних заходів держави в грошово-кредитній сфері, в результаті яких не відбувся розвал банківської системи, збільшення інфляції, різка зміна валютного курсу і інші негативні процеси монетарної сфери. Водночас модернізація грошово-кредитної політики держави потребує удосконалення засобів та інструментів її забезпечення і регулювання в рамках стратегічного розвитку економічного інституту грошей, що обумовлює ефективну грошово-кредитну політику відповідно з поставленими цілями загальної економічної політики. Тому розробка стратегічних напрямків модернізації економічного інституту грошей є одним з пріоритетних завдань, спрямованих на реалізацію концептуальних ціннісних ідей у рамках існуючої грошово-кредитної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність змінювання грошово-кредитної в контексті соціально-економічних перебудов обґрунтовано в наукових працях А. Нестеренко [1], Л. Дмитриченко [2], Г. Шпаргало [3], В. Сенчагова [4], Д. Плисецького [4].